

Låg utbytesgrad vid övergång från arbetslöshet till arbete

Om standarden i de svenska välfärdsystemen ska kunna upprätthållas vid kommande demografiska utmaningar krävs att fler arbetar⁴⁴. Konjunkturinstitutet mäter löpande de ekonomiska drivkrafterna för arbete och introducerar nu ett nytt mått på detta som mäter hur stor andel av arbetskostnaden som netto tillfaller en person som övergår från arbetslöshet till arbete, s.k. diskretionär utbytesgrad. Resultatet visar att den diskretionära utbytesgraden vid övergången endast är 12,6 procent i genomsnitt 2005.

Den offentliga sektorn försörjer under en genomsnittlig dag drygt en miljon personer i åldern 20 till 64 år med olika sociala ersättningar.⁴⁵ Det motsvarar var femte person i åldern 20–64 år. Arbetsutbudet är av central betydelse eftersom det tillsammans med jämviktsarbetslösheten har en avgörande betydelse för BNP och välstånd på sikt. Det är därför angeläget att löpande mäta de ekonomiska drivkrafterna för arbete samt analysera hur dessa förändras vid faktiska eller övervägda regeländringar.

Diskretionär utbytesgrad – ett nytt mått på drivkrafterna för arbete

Konjunkturinstitutet publicerar sedan tidigare ett mått på drivkrafterna för arbete. Den *marginella utbytesgraden* definieras som den andel av en arbetskostnadsökning som netto tillfaller den som marginellt ökar sin arbetsinsats efter ökad skatt, ökade avgifter och minskade bidrag.⁴⁶ I denna fördjupningsruta introduceras ytterligare ett mått på drivkrafterna för arbete som benämns den *diskretionära utbytesgraden*. Detta mått definieras som den andel av arbetskostnaden som netto tillfaller den som övergår från så kallat icke-arbete till arbete. De här presenterade beräkningarna avser personer som uppbär arbets-

marknadsersättningar på grund av arbetslöshet eller arbetsmarknadsåtgärder. Kommande beräkningar, som publiceras 2006, kommer även att omfatta personer som uppbär ersättningar för ohälsa i form av sjuk- och rehabiliteringspenning eller sjuk- och aktivitetsersättning och socialbidrag. Den marginella utbytesgraden och den diskretionära utbytesgraden avser olika typer av förändringar av individens arbetsinsats och ger därför sammantaget en utförlig beskrivning av de ekonomiska drivkrafterna för arbete.⁴⁷

Beräkningsresultaten visar att den diskretionära utbytesgraden vid övergång från icke-arbete till arbete i genomsnitt är 12,6 procent 2005. Vid en arbetskostnadsökning, inklusive indirekta skatter och arbetsgivaravgifter, på 100 000 kr tillfaller således 12 600 kronor netto den som övergår från arbetslöshet eller arbetsmarknadsåtgärder till arbete.

Antaganden och beräkningsmetod

Den diskretionära utbytesgraden beskriver alltså vad som händer med hushållets disponibla inkomst i förhållande till individens arbetskostnad när en individ går från att vara arbetslös till att arbeta.⁴⁸ Ju högre diskretionär utbytesgrad, desto starkare är de ekonomiska drivkrafterna att övergå till arbete. Konjunkturinstitutets metod att beräkna den diskretionära utbytesgraden inkluderar utöver skatter, avgifter, arbetsmarknadsersättningar och inkomstbero-

⁴⁷ I Bilaga 14 till LU 2003/04 "Vem tjänar på att arbeta?" (SOU 2004:2) diskuteras olika mått på ekonomiska drivkrafter för arbete.

⁴⁸ Den diskretionära utbytesgraden definieras som:

$$\frac{(\Delta Y + \Delta F)(1 - t_m)}{\Delta L(1 + t_a)}$$

disponibla inkomst, ΔF är den framtida förändringen av disponibel inkomst genom förändrade förmåner, ΔL är förändringen av individens bruttolöneinkomst vid arbete, t_m är indirekta skatter och t_a är arbetsgivaravgifter. ΔF definieras vidare som: $\Delta Y \left[\frac{(1 + t_a)}{(1 + t_s)} - 1 \right]$, där t_a är totala

arbetsgivaravgifter och t_s är skattedelen av arbetsgivaravgifterna.

⁴⁴ De demografiska problemen tas även upp i fördjupningsrutan "Offentliga finanser på längre sikt – fler arbetade timmar behövs för att möta utvecklingen".

⁴⁵ Ersättningarna omfattar sjuk- och rehabiliteringspenning, sjuk- och aktivitetsersättning (förtidspension), arbetslöshetsersättning, ersättning för arbetsmarknadsåtgärder och socialbidrag. För vidare information se avsnittet "Antal personer med sociala ersättningar minskar".

⁴⁶ I fördjupningsrutan "KI uppmärksammar drivkrafterna för arbete" i *Konjunkturläget*, augusti 2004, redogjordes för Konjunkturinstitutets metod att beräkna den marginella utbytesgraden.

ende bidrag även värdet av ökade framtida förmåner, arbetsgivaravgifter och indirekta skatter.⁴⁹

I beräkningen mäts det ekonomiska utbytet av arbete som förändringen i hushållets disponibla inkomst. Den disponibla inkomsten beräknas som summan av löneinkomster, kapitalinkomster, skattepliktiga och skattefria bidrag, minskat med skatter och avgifter.⁵⁰ Beräkningarna gäller förändringen av den disponibla inkomsten vid arbete under ett helt kalenderår för individer som i annat fall skulle ha varit arbetslösa någon del av året.⁵¹

Analysen av de ekonomiska drivkrafterna för arbete omfattar endast de offentliga systemen. Effekten av kompletterande avtalsförsäkringar vid arbetslöshet samt att levnadsomkostnaderna normalt sett är högre när man arbetar har inte beaktats. Om dessa effekter skulle inkluderas blir drivkrafterna att övergå till arbete ännu svagare.

Resultat

Den diskretionära utbytesgraden vid övergång från icke-arbete till arbete är i genomsnitt 12,6 procent 2005 (se tabell 37). Vid en arbetskostnadsökning på 100 000 kronor tillfaller således 12 600 kronor den som övergår från arbetslöshet eller arbetsmarknadsåtgärder till arbete.⁵²

⁴⁹ Beräkningen av värdet av ökade framtida förmåner vid ett statusbyte är särskilt svår. Idealt bör en sådan beräkning beakta alla socialförsäkringsförmåner över hela livscykel. I brist på sådana kalkyler uppskattas här istället skattedelen av arbetsgivaravgifterna till 16,6 procent 2005. Denna skatteandel motsvarar en förmånsförändring i förhållande till den direkta förändringen av disponibel inkomst på 13,6 procent (se formel i fotnot 48). Den indirekta skattesatsen beräknas som summan av intäkterna från hushållsrelaterade moms och punktskatter dividerad med hushållens privata konsumtionsutgifter.

⁵⁰ Beräkningarna genomförs med hjälp av SCB:s FASIT-modell och utförs på data för hushållens inkomster 2003. Modellens detaljerade skatte- och bidragsregler används tillsammans med SCB:s årliga inkomstundersökning HEK. HEK är ett urval ur "Registret över totalbefolkningen" där urvalsstorleken uppgår till ca 15 000 hushåll, vilket motsvarar 34 000 individer. I simuleringen ingår ca 1 500 urvalsindivider, vilka uppräknade med stickprovsvikter motsvarar ca 420 000 personer som befinner sig i icke-arbete (arbetslöshet).

⁵¹ I analysen ingår endast individer i åldern 20-64 år. Pensionärer, företagare, studerande samt personer som invandrat eller utvandrat under året har exkluderats. Beräkningarna görs individuellt för alla skatter och bidrag förutom arbetsgivaravgifterna och de indirekta skatterna. De senare beräknas för närvarande på samma sätt för alla individer.

⁵² Måttet avser den utbytesgrad som vägs med arbetslöshetstidens längd.

Tabell 37 Diskretionär utbytesgrad

Procent		2005
Utbytesgrad		12,6
Tröskeeffekt		87,4
Varav		
Inkomstskatter och bidrag		81,6
<i>Övriga komponenter</i>		
Arbetsgivaravgifter	32,46	
Indirekta skatter	20,0	
Förmånspåslag	13,6	

Källa: Konjunkturinstitutet.

Spegelbilden till den diskretionära utbytesgraden är tröskeeffekten. Således definieras tröskeeffekten som 100 procent minus utbytesgraden. Inkomstskatter och bidrag, som t.ex. a-kassa och bostadsbidrag är de komponenter som bidrar mest till tröskeeffekten. Genomsnittet för dessa komponenter uppgår till 81,6 procentenheter (se tabell 37).

Bakom medelvärdena döljer sig stora individuella skillnader. Vissa individer har låg diskretionär utbytesgrad, medan andra har hög diskretionär utbytesgrad. Bidragen utgör en väsentlig del av marginaleffekten för vissa grupper.

Den diskretionära utbytesgraden kommer tillsammans med den marginella utbytesgraden fortsättningsvis att publiceras löpande i Konjunkturläget. Det är viktigt att löpande följa utbytesgraderna för att bl.a. analysera effekter av regeländringar. När olika regeländringar övervägs kan beräkningar av effekten på utbytesgraderna utgöra en del av beslutsunderlaget för bl.a. regeringen och riksdagen.